

a přírodního prostředí. Kiepas svou úvahu na toto téma nadepsal „Zodpovědnost a ekologická krize – aspekty spolupráce“, což naznačuje, že obhajuje pozici nevyhnutelné radikální změny stávajících vztahů mezi člověkem a přírodou na jedné straně společně se zachováním všech pozitiv, které s sebou přinášejí pokroky a objevy v oblasti vědy, techniky, hospodářství a civilizace na straně druhé.

Autor si samozřejmě uvědomuje – řečeno eufemisticky – jisté obtíže, které takový přístup v sobě obsahuje a jimž se nelze vyhnout. Domnívá se, že určitou možnost, jak je usmířit, nabízí koncepce tzv. bioregionalismu, s níž pracovaly některé ekologické teorie již v polovině 70. let 20. století. Jde o spojení různorodých prvků biologického původu s umělou industriální lidskou kulturou, avšak o spojení, jež nemá apriorně stanovený, jakoby normativní výměr, ale podléhá rozmanitosti příznačné pro určité regiony s jejich biologickými charakteristikami a specifickými kulturními tradicemi. Pro Kiepase je důležité, že v této teorii není subjekt nárokován universalizovanou zodpovědností za svět či přírodu jako celek, ale jeho aktivity se mohou vztahovat ke konkrétním potřebám konkrétního regionu; i zodpovědnost se tak konkretizuje.

Kniha polského filosofa A. Kiepase bude zřejmě do značné míry záležitostí vkusu. Ve srovnání s českými příspěvky k filosofii techniky je více historizující, zaměřená na kořeny a zdroje soudobého filosofického myšlení o technice, nestylizuje se scientisticky, ale zůstává spíš na půdě klasické filosofické narace. Přináší hodně informací, které často zůstávají v rovině deskripce, mnohem méně jsou vzájemně komparovány. Asi i proto obsahuje mnoho otázek, na něž, zdá se, nemá odpovědi.

Břetislav Horyna

Brian Fay: *Současná filosofie sociálních věd (multikulturní přístup)*, Praha: SLON 2002, 324 s.

Fayova kniha vychází v edici studijní texty a je tedy učebnicí. Nutno konstatovat, že učebnicí dobrou a v jistém smyslu netradiční. Není přehledem směrů, které v sociálních vědách působí a není ani výčet metod, jež tyto vědy používají. Je spíš zkoumáním přístupů a problémů, které se v souvislosti s předmětem zkoumání sociálních věd mohou vyskytnout v současné době. Tuto dobu Fay v Úvodu charakterizuje jako dobu, v níž se vyčerpala diskuse o postavení sociálních věd (o otázku jejich vědeckosti) mj. i proto, že přírodní vědy ztratily na prestiži jako vzor objektivního vědění. Zároveň změny v dnešním světě vedly podle Faye k tomu, že základní otázkou pro filosofii sociálních věd se stala otázka, „zda je možno porozumět jiným – zejména jiným, kteří jsou odlišní, a pakliže ano, co takové porozumění obnáší“ (s. 15).

Kromě již zmiňovaného úvodu obsahuje Fayova kniha deset kapitol, které jsou vždy uvedeny otázkou, např. Musíme být tím, koho chceme znát? (kap. 1), Musíme předpokládat, že jiní jsou racionální? (kap. 5) nebo Žijeme příběhy, nebo je pouze vyprávíme? (kap. 9), v nichž autor rozebírá takové základní pojmy jako je solipsismus, (sociální) atomismus, holismus, perspektivismus, racionalismus, interpretativismus, intencionalismus, nomologismus, narativismus a objektivismus, a závěrečně shrnutí. Je doplněna obsáhlou bibliografií, na niž se v každé kapitole odvolává část nazvaná Další četba, a rejstříkem.

Podle Faye dosavadní filosofie sociálních věd vycházela z dualistického přístupu k jednotlivým problémům, s nimiž se člověk snažil se pochopit společnost setkával. Tyto dualismy vypočítává v závěru, kde jich našel šestnáct. Jsou to takové pojmové dvojice jako já – jiný, atomismus – holismus, autonomnost – tradice, aktivní činnost – sociální systém, význam – příčina, relativismus – objektivismus aj. Považuje takové dualistické myšlení za škodlivé a pokouší se je nahradit myšlením, které označuje za dialektické a které se podle jeho názoru vyznačuje překonáváním a vzájemným doplňováním protikladů. Jenom takové myšlení, je podle jeho názoru právo současnému složitému světu a jen ono nám může zprostředkovat jeho pochopení a umožnit, abychom se v něm aktivně vyznali. V jeho chápání filosofie sociálních věd hrají velkou roli pojmy interpretace, význam a intencionalita.

V prvních dvou kapitolách Fay rozebírá problematiku identity člověka a možnosti porozumění jiným lidem. Poukazuje na to, že člověk není osamocenou individualitou a že jak jeho konstitutio-

vání, tak vytváření jeho schopnosti rozumět jiným je umožněno tím, že žije spolu s jinými lidmi. To však neznamená (třetí kapitola), že platí „holistické“ stanovisko, které člověka vykládá jenom z jeho kultury a společnosti. Společnost a kultura se skládají z jednajících lidí, kteří je ve vzájemném dialogu a někdy i konfliktu aktivně přetvářejí. Už to umožňuje Fayovi odpovědět negativně na otázku, zda lidé různých kultur žijí v různých světech (čtvrtá kapitola). Naopak, „musíme předpokládat, že s nimi sdílíme jednoduché pravdy o světě, způsoby uvažování“ (s. 110). Hlubším rozbořením tohoto problému se zabývá následující kapitola, jejímž předmětem je racionalismus. Fay tento termín chápe ve slabším smyslu než je obvyklé, nicméně se domnívá, že předpoklad racionality je nutný k tomu, abychom vysvětlili psychické stavy jednajících lidí. Dospívá opět k předpokladu zásadní jednoty lidí – principu humanity R. Grandyho, který však ještě rozšiřuje o požadavek explicitního chápání kulturní rozmanitosti. Tím se ovšem z jiného konce vrací k otázce položené v kapitole čtvrté a ptá se, zda musíme jiné chápat z jejich vlastního hlediska (kapitola šestá). Jeho odpověď opět sjednocuje možné protikladné reakce: Ano, musíme znát význam, který příslušníci jiných kultur přisuzují určitým jevům, avšak při výkladu tohoto významu můžeme používat pojmy, jimiž nás vybavila naše kultura. Odtud přechází Fay k otázce významu, jíž je věnována sedmá kapitola. V této souvislosti se zabývá i gadamerovskou hermeneutikou a poukazuje na to, že je důležité rozlišit mezi záměrem jednání a důležitostí jednání. Gadamerovská hermeneutika se podle jeho názoru věnuje pouze druhému aspektu. Na otázku po významu však musíme odpovědět tak, že budeme brát ohled na oba její aspekty.

Další kapitola se zabývá vztahem nomologismu a historismu, což je pro filosofii a metodologii sociálních věd klasická problematika. I když Fay připouští, že v sociální vědě je možno vytvořit přístupy, které by umožnily objevit zákony, jimiž se řídí lidské chování, připouští také, že nomologické vysvětlení zde nemusí být dostatečné, a to ze tří důvodů: 1. sociálního vědce mohou zajímat události jako takové, 2. lidské výtvořky jsou nehomogenní a otevřené, 3. jeden historický zákon nemusí zahrnovat celý historický proces, ale pouze jeho část. Historismus naproti tomu poskytuje vysvětlení vzniku události, ale už nemůže nabídnout předpověď.

V deváté kapitole se Fay věnuje narativnímu realismu a narativnímu konstruktivismu, tj. otázce, zda narativní příběhy existují v lidském světě jako takovém, nebo zda je vytváříme v momentu, kdy o nich vyprávíme. I zde nachází kompromisní stanovisko: „Příběhy jsou žité, protože aktivita člověka má neodmyslitelně narativní povahu a formu: jednáním ‘splétáme minulost a budoucnost dohromady’. Příběhy jsou ale také vyprávěné, protože zpětně můžeme porozumět narativním vzorcům, které jsme v té době nechápali“ (s. 236).

Také kapitola desátá se zabývá klasickým tématem, a to problémem objektivismu. Poukazuje na to, že nikdy nemůžeme s jistotou tvrdit, které z teorií jsou skutečně pravdivé a které ne (= Fayovo pojetí falibilismu) a odtud vyvozuje, že skutečnou objektivitou je kritická intersubjektivita založená na poctivém vědeckém výzkumu a otevřenosti dalším hlediskům a objevům a důsledně se bránící předsudkům. Vědec, který je v tomto smyslu objektivní, si nejen musí být vědom své sociální situovanosti, ale musí ve svém díle nechat zaznít i hlasy jiných.

Závěrečná kapitola je věnována nejenom retrospektivě, ale také úvaze o tom, čemu nás může naučit multikulturní filosofie sociálních věd, tak, jak byla pojata ve Fayově knize. Vrcholí dvanácti zásadami multikulturální sociální vědy, v nichž Fay nejen shrnuje své názory, ale vyhraňuje i své stanovisko uvnitř multikulturalismu a svým způsobem se situuje také vůči postmodernismu v tom smyslu, že odmítá plochý relativismus nebo pouhou úctu k těm, kteří jsou odlišní. Požaduje nejenom pochopení, ale také kritický postoj, aktivitu, schopnost nejenom učit se, ale také učit poskytovat „a nakonec měnit a rozšiřovat obzory sobě i jim“ (s. 289).

Fayova kniha je pro studenty sociálních věd i pro vědecké pracovníky v těchto oborech rozhodně zajímavým čtením. Nemusíme souhlasit se vším, co tvrdí, můžeme poukazovat na výlučně nebo téměř výlučně anglofonní východiska knihy, avšak pravda je, že Fay se pokouší sympaticky zaujatečně odpovědět na řadu problémů, na něž sociální věda v moderním světě bezesporu naráží. Dobrý dojem z knihy je umocněn hezkým překladem Jany Ogrocké i tím, že si vydavatelé dali práci s nalezením českých ekvivalentů Fayem uváděné literatury (pokud existují). Fay nenahradí klasické příručky metodologie, filosofie nebo dějin pojetí sociálních věd, ale užitečným způsobem je doplní.

Ivana Holzbachová